

Sevk ve İskânın 100. Yılında Ermeni Sorunu ile Yüzleşmek

Haluk Selvi*

Yüzyıla yakın bir süredir Türkleri soykırımla itham eden Ermenistan ve Ermeni diasporası ile yüzleşmek ve donmuş olan ilişkileri yeniden başlatmak mümkün mü? Yüzleşmenin iki yönü var: Ermeniler ve soykırım suçlaması. Ermeniler yalnızca Türkleri soykırımla suçlamakla yetinmiyor aynı zamanda bunu inkâr edenleri baskı altında tutarak suçlu gösterip mümkün olursa mahkûm etmeye çalışıyor. Bu baskılarla yetinmeyen Ermeniler, yaşayan bugünkü Türk neslini katillerin çocukları, torunları ve işbirlikçileri olarak suçluyor, itham ediyor, bunun bedelini istiyor. Türklerin tarihle yüzleşmesi istenirken acaba Ermenilerin ve Ermeni soykırım tarih yazımını inşa eden Avrupa'nın yüzleşmesi gereken bir tarih yok mu?

1915 olaylarının 100. yılına yaklaşırken Ermeniler hem devlet olarak hem de uluslararası örgütleri ile yaşananların soykırım olduğunu Türkiye'ye tanıtmaya çalışıyorlar, taleplerini her geçen gün artırıyorlar. 5 Temmuz 2013'te Erivan'da Ermenistan, Karabağ ve Diaspora hukukçularının katıldığı "İkinci Tüm Ermeni Hukukçular Forumu" düzen-

lenmiş, bu forumda Ermeni soykırımı ile ilgili yasal sorunlar ele alınmıştır. Forumun açılış konuşmasını yapan Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan, hukukçuların soykırımın uluslararası tanınmasına teorik ve pratik katkıda bulunmalarının önemine değinerek, "Ermeni soykırımının uluslararası tanınması, kınanması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması her zaman için gerekli olacaktır. Ermeni Devleti var oldukça bu tarihi gerçeği reddetmek ve unutturmak için tüm çabalar başarısız olmaya mahkûmdur. Bu insanlığa karşı en büyük suçtur, her şeyden önce ve ilk olarak bizzat Türkiye tarafından tanınmalı ve kınanmalıdır" demiştir.

2010 yılında Ermenistan ile Türkiye arasında imzalanan protokollerin başarısızlığa uğramasından beri Cumhurbaşkanı Sarkisyan, Türkiye'ye yönelttiği eleştirilerin dozunu arttırmış ve iki yıl önce Ermeni soykırım iddialarının 100. yılına hazırlanmak için bir Devlet Koordinasyon Komitesi kurduğunu. Türkiye'nin soykırım iddialarını tanımasını ve kınamasını istemeye başlayan Sarkisyan, tanıma ve kınamanın da ötesine geçilerek "soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması" üzerinde ısrarla durmuştur. "Soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması" deyimiyile kastedilen şey, tehciye uğramış Ermenilerin torunlarına tazminat ödenmesi, kiliselerinki de dâhil, güya el konan Ermeni mallarının iade edilmesi ve Türkiye'den Ermenistan'a toprak verilmesidir.

Yine aynı forumda konuşan, Ermenistan Başsavcısı Agvan Hovsepyan, "Ermeni soykırımı kurbanlarının mirasçılara" (tehci edilenlerin torunlarına) maddi tazminat ödenmesi, kilise binalarının ve kilise arazilerinin Ermeni Kilisesine iade edilmesi ve "kaybettiği topraklarının Ermenistan Cumhuriyetine geri verilmesi" gerektiğini ifade etmiştir. Başsavcı, Azerbaycan'ın Karabağ'dan başka,

(*) Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Müdürü.

(1) Ömer Engin Lütem, "Ermeni Hukukçular Forumu ve Türkiye", <http://www.avim.org.tr/bultentekli.php?haberid=71769>; Akşam Gazetesi, 6 Temmuz 2013.

eskiden Erivan'ın da Azerbaycan toprağı olduğu görüşlerine karşı çıkılması gerektiğini ve bu arada Nahcivan'ın Ermenistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunun da savunulabileceğini belirtmiştir. Hovsepyan bu sorunların çözülmesi için hukuki gerekçelere dayalı geniş bir talepler paketi üzerinde çalışılması ve sonuçlarının, Uluslararası Adalet Divanı'na sunulmak üzere, Ermenistan makamlarına verilmesini istemiştir. Başsavcıya göre, Sevr Anlaşması hala yürürlüktedir ve devletlerarasında imzalanmış olan Gümrü, Moskova ve Kars anlaşmaları hükümsüzdür.¹ Cumhurbaşkanı Sarkisyan yönetimindeki bir başsavcının bu iddiaları ve bütün Kafkasya'ya içine alacak toprak talepleri bugün Ermenistan Ermenilerinin psikolojik olarak geldikleri son noktayı göstermektedir. Avrupa tarafından Türkiye'den istenen şey bu Ermenilerle ve iddiaları ile yüzleşmek, görüşmek ve barışmak yönündedir. Ancak Ermenistan Ermenilerinden daha fazla Türklere ve Türkiye'ye karşı kinle dolu olan başka bir grup daha var; dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan ve Diaspora Ermenileri olarak isimlendirdiğimiz topluluk. Bu toplulukla yüzleşmek birincisine göre daha zor; çünkü bu grubu yönlendiren ve tarihi bilgi donanımını oluşturan, geçimlerini bu yönlendirmelerle sağlayan komiteler, dernekler ve şirketler var. Türkiye ile Ermenistan'ın yakınlaşmasını hiç istemeyen, protokollerin imzalandığı günü ikinci soykırım günün olarak değerlendiren bu grup, Ermenistan'ın da dış politikasında yapıcı ve itici güç olarak görünmektedir.

Ermenistan gibi, belki de ondan daha fazla, diasporada yaşayan Ermeniler için de soykırım kavramı ve ondan doğan iddialar her geçen gün üzerinde daha sık durulacak bir konu oluyor. Ekonomik bunalım içinde yaşayan Ermenistan Ermenileri açısından 1915 olayları gündelik hayata çok hakim değil fakat, dünyanın dört bir tarafına dağılmış, ekonomik durumu iyi olan en azından herhangi bir sıkıntı içinde bulunmayan Ermeniler için soykırım bir varoluş sebebi. Bunun inkârı ve belleklerden silinmesi Ermenilerin

yaşadıkları toplum içinde erimelerine ve zamanla yok olmalarına sebep olacak bir olgu. Fransa'daki Diaspora Ermeni hareketlerinin liderlerinden, Türk düşmanı milletvekili Patrick Deveciyan, atalarının öldürülmelerine inanmanın kendileri için ne kadar hayati bir önem taşıdığını şu şekilde ifade etmektedir: "Ben ne zaman torunuma baksam onun yaşadığı çocukların bir zamanlar sadece Ermeni olduğu için öldüğünü düşünüyorum. Bu her gün yaşanması imkânsız bir acıdır. Bu Yahudilerin yaşadığı travma gibi, çok büyük bir travmadır. Ben bir yüzyıl daha halımın altında kadavralarla yaşamak istemiyorum."²

Diaspora Ermenileri için bir varoluş sebebi haline gelen "soykırma uğrayan millet" düşüncesi vazgeçilmez bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Tabii ki tarihi süreklilik içinde bu yaklaşım, bir bütünün parçası olarak görülmelidir, bin yıl önce Türklere karşılaşmadan evvel de Ermenilerin aynı ruha sahip olduklarını görüyoruz. Bu yönüyle 150 yıllık Ermeni terörü ve iddiaları, Türklere karşı düşmanlık ruhu, saptırılmış bir tarih tezine dayanıyor gözükmektedir. Bu saptırılmış tarih tezini ve soykırım yazma geleneğini şu silsile içinde izah edebiliriz:

Birçok Ermeni efsanesine göre Ermeniler, doğuda bilgeliği, gücü ve adaleti ile ün salmış insanların soyundan gelmektedirler. Mesela Ermenilerin en büyük atası Hayg özgülüğü seven, cesur bir insandır. Bu sebeple büyük imparator Pel'e meydan okumuş Büyük Ermenistan'ın kuruluşunu sağlamıştır. Armenak, Keğam, Aram zaferlerle bütün Doğu ve Orta Anadolu'da hakim olmuşlar ve imparatorluklarını yaşatmışlardır. Yine Haygazgan soyundan Zarmayr Truva Savaşlarına katılmıştır ve Zarmayr bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Ancak Ermeni hükümdarlarından ilk taç giyen Ermeni kralı Baruyr olmuştur³. Bahsedilen Hayg Destanı'nda

(2) Ece Temel Kuran, "Soykırım Demek Benim Görevim", Milliyet, 16.11.2006.

(3) Keğam Kerovpyan, Mitolojik Ermeni Tarihi, Çeviren Sarkis Seropyan, İstanbul, 2000, s. 12-38; Levon Panos Dabağyan, Türkiye Ermenileri Tarihi, İstanbul, 2003, ss. 24-46.

birçok problemler gözlemlenebilmektedir. Bu Ermeni kralları bağımsız görünmelerine rağmen krallık emarelerinden yoksundurlar. Bu durum tarihselliğin dışında gelişmiş olaylarla ilintilidir. Ermeniler kendilerini Doğu Anadolu bölgesinin en eski topluluklarından gördüklerinden efsanelerinde de hep hakim krallardan söz edilmekte, ancak bunların da bağımsızlık işaretinden yoksun olduğu dikkati çekmektedir. Ermeniler bu coğrafyada etkin olamamalarına rağmen Doğu Anadolu'ya hakim olan Asurlular, Urartular, Persler, Medler arasında kendilerini de zikretme ihtiyacı duymuşlardır. Aslında güçlü bir Ermeni devleti bu dönemde var olmamıştır.

Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmelerinden sonra da bu tür büyük Ermeni tarihi yaklaşımları, bölgeye hakim olan Bizans, Sasani ve Arap idaresi altında sürülmelere, ezilmelere rağmen yaşamıştır. Selçukluların Malazgirt önlerine geldiği tarihlerde Romanos Diogenes Sivas'ta ve çevresindeki Ermeni kolonilerine karşı çok acımasızca davrandı ve onlardan çoğunu öldürdü, seferden dönüşünde de geri kalanların hakkından geleceğini ifade etti⁴. Eğer Türkler Anadolu'ya gelmemiş olsalardı, Bizans İmparatorluğu Ermenilerin tamamını ortadan kaldıracak bir ortamı hazırlayacaktı. Ancak Ermeni tarih yazımlarında yine bu konulara pek yer verilmeyerek Hıristiyan Bizans için övgüler, istilacı Türkler için hakaretler vardır. Çünkü Ermeni tarihçilerine göre, soykırım tarihi yazımının temelinde olan Türk düşmanlığı, Türklerin Anadolu'ya gelişi ile başlatılmak zorundadır.

Oysa 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra Kilikya, Arapkir, Bursa ve Amasya'daki Ermenilerin çoğu İstanbul'a gelerek yerleşti, XVII. yüzyılın ilk yarısında İran'da Şah Abbas'ın baskısından kaçan birçok Ermeni Osmanlı topraklarına göç etti. Rahatlarını arayan Ermeniler İstanbul, İzmir ve diğer Osmanlı şehirlerine gelip ticaretle ve zanaatla meşgul oldular. Ermeniler Osmanlı Devleti idaresinde birçok görev aldılar ve Türklerle kaynaşmaya başladılar.

1835-1839 arasında Türkiye'de bulunan Helmuth Von Moltke İstanbul'da Osmanlı Seraskerinin (Başkumandanının) Ermeni tercümanı ve ailesinden bahsederken Ermeniler hakkında şunları yazar: *"Bu Ermenilere, hakikatte Hıristiyan Türkler denilebilir. Rumların kendi özelliklerini korumalarına karşın Ermeniler Türk adetlerini, hatta dilini benimsemişlerdir. Kadınları sokakta Türk kadınlarından ayırt edilemez"*⁵.

XVII. yüzyıl seyahatnamelerinde de kaydedildiği gibi Ermeniler savaşçı bir toplum değildiler. Doğu Anadolu'da ve Kafkasya'da ticaretle meşgul olan bir topluluklar ve Osmanlı Devleti bunlara herhangi bir kısıtlamada bulunmamıştı. Dini durumları çok zayıftı. Bu sebeple Katolik seyyahlar seyahatnamelerinde, *"Ermeniler din değiştirmeye zorlandıklarında sorunsuz bir şekilde Katolik olurlar"* diye yazmışlardı⁶. Ermenilerin bu dini durumu hem Katolikler ve Ortodokslar hem de Protestanlar tarafından iyi bir şekilde kullanıldı. Katolikliğin hamisi Fransa, Ortodoksluğun hamisi Rusya, Protestanlığın hamisi de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleriydi. Böylece XIX. yüzyıla gelindiğinde Ermeniler Osmanlı Devletinin birçok bölgesine dağılmış durumda refah içinde yaşamaktaydılar.⁷

Osmanlı Devleti idaresinde rahat bir şekilde yaşayan Ermenilerin durumlarında XVII. yüzyıldan XIX. yüzyılın ortalarına kadar önemli değişiklikler meydana geldi; kiliseler inşa edildi, mevcut kiliseler yenilendi, Ermeni Kilisesi, Hıristiyanlığı Ermeni milliyetçiliğinin oluşması yönünde kullandı. Ermeni Kilisesinde XIX. yüzyıldaki büyük değişiklikleri anlayabilmek için Avrupalı devletlerin Babiâli'ye baskılarını anlamak gerekmektedir. Özellikle 1833'e kadar Babiâli üzerinde Rus etkisi hissedilirken bu tarihten

(4) Rene Grousset, Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi, Çeviren: Sosi Dolanoğlu İstanbul, 2005, s. 610-612.

(5) Nejat Göğünç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler, İstanbul, 1983, s. 50.

(6) Jack Lewis Vartoogian, The Image of Armenia in European Travel Account of the Seventeenth Century, Colombia University Ph.D., 1974, s. 216-217 ve 245.

(7) Vartan Artinian, The Armenian Constitutional System in the Ottoman Empire (1839-1863), İstanbul, 1971, s. 3-4.

itibaren İngiliz etkisi kendini göstermiştir. Bu iki güç karşısında Fransa ikinci derecededir. Her üç devlet de Ermeni Kilisesini kendi politikaları doğrultusunda kullanmak istemişlerdir. Bu durum Ermeni Sorununu önemli bir karışıklığa sevk etmiş, Ermeniler de bu üç güçten ayrı ayrı faydalanmak yolunu tercih etmişlerdir. Çünkü Ermeniler bağımsızlığa giden yolda büyük bir devletin yardımına ihtiyaç olduğuna inanmaktadırlar⁸.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla Ermeniler Osmanlı idaresi içerisindeki bazı idari düzenlemelere tabi tutuldular. 1863 yılında Ermeni Millet Meclisi kuruldu. Meclisin fermanında belirtilen görevi “*Ermenilerin idare-i emval ve umur-ı diniyyeleri*” ile ilgilenmekti. Fakat meclis zamanla Ermeni Meclisi Mebusanı mahiyetini almış ve bu mecliste politika görüşülmeye başlanmıştı. İngiltere bu meclisi Ermenistan’ın muhtariyeti için bir vasıta saymıştı. Bu meclis 1864 yılında bir heyet oluşturarak Petersburg’a gönderdi. Heyet Rus Çarından, Ermeni Katagigosunun görev ve vazifesine dair yeni bir nizamnamenin Osmanlı Devletine kabul ettirilmesini istedi. Patrik Nerses Efendi de Padişaha müracaat ederek Ermenistan hakkında ıslahat yapılmasını istiyordu⁹.

İstanbul Ermeni Patriği Nerses Varjabedian, Mıgırdıç Kırımian ve Horen Narbey 1878 Berlin Konferansında Ermeni milletinin isteklerini dile getirdiler, böylece siyasi bir otoritenin boşluğu kilise tarafından dolduruldu¹⁰. Berlin Anlaşması’ndan sonra, istediklerini elde edememenin verdiği acı ile bir yazısında Kırımian Van Ermenilerine şöyle hitap ediyordu. “...*bu doğanın kanunu, eğer koyun gibi olursanız savaşmak için bir boğanın boynuzlarına sahip değilseniz, silablanmamışsanız sürekli boğazlanırsınız. Arzu ettiğiniz, hayalini kurduğunuz özgürlüğü kan akıtmadan kazanacağımızı mı düşünüyorsunuz?*”¹¹. Bu tahrirlerden sonra Van’da halk arasında bir kaynaşma başlamıştı. İstanbul’da yayınlanan Ermeni gazeteleri bile Kırımian’ın bu ihtilalci fikirlerinden rahatsızlık duyuyorlardı.

Ermenilerdeki aşağılanmışlık ve hüsrana, Ermeni Katagikos Kırımian’ın 1878’de Berlin Kongresinden dönüşünde verdiği meşhur isyan ve mücadele vaazında görülüyordu. Kırımian’ın sözlerine neden olan hüsrana, öfke ve aşağılanmışlık Ermenilerin çoğuna yabancı gelmeyen şeylerdi. Bu sözler Ermeniler arasında efsaneleşmiş ve Ermenilerin milli varlığını korumaları için şiddet kullanımında vazgeçilmez bir yetkilendirme olmuştur. Bundan sonra, papazın ayakta kalma ve bağımsızlık mücadelesi içinde Birinci Dünya Savaşı’na katılması Ermenilerin dini inanışına kazanmıştır. Bir elinde haç, bir elinde tüfek taşıyan rahip resimleri dindarlıkta bir sembol haline gelmiştir. 451 yılında askerleri ile birlikte Hıristiyan Krallığını Zerdüşt İran’a karşı savunurken ölen Saint Vartan Mamigonian, Ermeni tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tabii ki kilisenin bu şiddet tercihinde Ermeniler arasındaki hakimiyetini kaybetme endişesi de görülmektedir.

Güç ve şiddet kullanımı, Ermeni propagandasının ve hak arama mücadelesinin önemli bir parçası haline dönüşmüştür. Eçmiyadzin’deki Ermeni Kilisesi tarihte olduğu gibi bugün de Ermeni milliyetçiliğine hizmet ettiği için inanç ve vatanseverliği birbirinden ayıramayarak teolojik unsurlardan yoksun kalmıştır¹². Zira din faktörü Ermeni milli hareketinde yalnızca Avrupa ve Amerika’ya ayağa kaldırmak için bir unsur olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle Ermeni tarihi genel itibarıyla Gregoryan Ermeni kilisesi tarihidir. Ermeni kültür geleneğinin varoluş biçimi siyasi varoluşa ve ifadeye dayanmaz, dini ve kişisel başarı inançlarına dayanır. Ermeniler için bağımsız devlet kurma ve bağımsız bir toplum olma örneği, tarihte yaşanmadığı ve

(8) Ermeni Kilisesindeki uyanış ve değişim ile ilgili olarak bkz. Leon Arpee, *The Armenian Awakening, A History of the Armenian Church (1820-1860)*, Chicago, 1909.

(9) BOA. Yıldız Esas Evrakı (YEE), 91/42.

(10) Hagop A. Çakmakçıyan, *Armenian Crithology and Evangelization of Islam*, Leiden, 1965, s. 97-98 ve 102-103

(11) Rubai Perroomian, “The Heritage of Van Provincial Literature”, *Armenian Van/Vasparagan*, Edited By Richard Hovannisian, California, 2000, s. 149.

(12) Vigen Guroian, “Armenian Genocide and Christian Existence”, *Cross Currents*, Fall 91, Vol. 41, Issue 3, p. 333-334

mevcut olmadığı için, bu var olma biçimini engelleyen bir düşman yaratma ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Ermeni tarih yazımı içerisinde, Ermeni liderlerinin ve komitecilerin yaptığı mücadeleler hep kahramanlık, buna karşı gelen siyasi birlik içerisindeki devlet sahibi Türk yönetimi hep gaddar ve acımasız gösterilmiştir. Bu tarih yaklaşımı XIX. yüzyıldan itibaren tamamıyla Türk idaresine karşı harekete geçmiş olan devletler tarafından yönlendirilmiştir. Bu dönemdeki çalışmalarda propaganda önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan propagandanın amacı, hitap ettiği çevrede Ermeni meselesi hakkında umumi bir kanaat meydana getirmek ve insanları bu kanaate göre hareket edebilecek bir hale sokmaktır. Bu sebeple propagandanın esas çevrelediği muhatap halk kitleleriydi. Propaganda yapacak kişiler, hitap edeceği sosyal kütlenin sosyal kıymetlerini, inançlarını ve köklü anane ve düşüncelerini iyice tanımış ve bunlardan ne gibi şekillerde istifade edilebileceğini tespit etmişti.¹³ Propagandanın amacı ve hedefi bu şekilde belirtince, Ermenilerin Avrupa ve Amerika'da bu ortamı hazır bulduklarını söylemek mümkündür. Çünkü Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri kamuoyu, XIX. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti'nde meydana gelen olayları, Rumların, Sırp ve Bulgarların mücadelelerini zaten Hıristiyanlık ruhu ile ele almışlardır. Doğuda bir anavatandan yoksun olan Ermeniler nüfusun ancak yüzde on üçünü teşkil ettikleri bölgelerde bağımsız bir devlet kurmak istiyorlardı ve tezlerinin en zayıf noktası bu vatan kavramından yoksun olmalarıydı. Ancak XIX. yüzyılın sert rüzgârları onları bağımsız anavatan girdabı içine çekecekti. Misyonerler ve Anadolu'daki büyük devlet diplomatları Ermenileri bu konuda aşırı derecede cesaretlendirmişlerdi.

Misyonerlerin Gregoryen Ermenileri dinlerinden çıkarıp, Protestan ve Katolik yapmaları, Rusya'nın Ortodoksluk propagandaları Ermeni kilisesini endişelendirmişti. Ayrıca 1862 yılında Osmanlı Devleti'nin Er-

menilere verdiği Ermeni Millet Nizamnamesi de kilise üzerinde sivil Ermenilerin nüfuzunu kırmaya yetmişti. Tabii ki kilise bu konuda başka bir baskı unsurunun etkisi altında da kalmıştı: Bağımsızlık için örgütlenen Ermeni grupları.

Kırım'ın seçtiği hareket tarzı, Anadolu'da kısa süre içerisinde meyvelerini vermeye başladı. Van, Ermeni gizli örgütlerinin bir merkezi haline geldi. Bunların hareket tarzları, Ermenilerin soykırım olarak nitelendikleri olayların başlangıcı oldu. Erzurum'daki İngiltere Konsolosu Graves, Osmanlı Devleti'nde Ermeni ihtilalcilerin gelerek Ermeni halkını isyana teşvik etmelerini olayların başlangıcı olarak ifade etmektedir.¹⁴ Yine Muş'ta yakalanarak İstanbul'da Sultan Abdülhamit'e itiraflarda bulunan meşhur Ermeni komiteci Mihran Damadyan da doğuda Müslümanlara saldırarak ilk olayların kendileri tarafından başlatıldığını söylemektedir.¹⁵

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda imzalanan Berlin Anlaşması'nda, Ermeniler hakkında Osmanlı Devleti'nin reform yapmayı kabul ettiği belirtiliyordu. Sultan II. Abdülhamid, büyük devletlerin tıpkı Balkanlarda olduğu gibi Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet (Ermenistan) kurmak suretiyle Anadolu'yu parçalamak için hazırladıkları oyunların farkındaydı. Devletlere herhangi bir müdahale fırsatı vermemek için Doğu Anadolu'da fevkalade tedbirler aldı. Erzurum'da örfi idare ilan edilerek Ermenilerin güvenliğini sağlamak üzere buraya iki tabur gönderildi, reform uygulaması ise geçici olarak askıya alındı, Sultan Abdülhamid devlet ihalelerine Ermenilerin girmesini önleyecek tedbirler aldırdı.¹⁶ Bu kararlar İstanbul ve Anadolu'nun ticaret şehirlerindeki Ermenileri çok sarstı. Ermeni tüccarlar bir taraftan devletin bir taraftan da Ermeni komitecilerin baskısı altına girmişti. Onları bu baskı altına-

(13) Niyazi Berkes, Propaganda Nedir? Ankara, 1942, s.43-44.

(14) Sidney Whitman, Turkish Memories, New York, London, 1914, s. 94-95.

(15) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)Y.PRK.BŞK. 35/29.

(16) Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, İstanbul, 1999, s. 395.

dan büyük devletlerin yardımları kurtaracak, onlara yeni iş imkânları ve kapitülasyonlardan doğan haklardan faydalanmanın yolları bulunacaktı.

Ermeniler bu durum karşısında faaliyetlerini artırmaya ve Avrupalı devletlerin dikkatlerini Ermenilere çekmeye çalıştılar, bunu Anadolu'da çıkaracakları karışıklıklarla sağlayabileceklerini düşündüler. Bu faaliyetleri kurdukları Hınçak (1887) ve Taşnak (1890) ihtilal örgütleri vasıtasıyla gerçekleştirdiler. Hınçak Cemiyeti, Türkiye ve İran'daki ilk sosyalist cemiyettir. Bu cemiyetlerin bütün kurucuları ve teorisyenleri Marksist'ti. Rusya'dan ayrılarak eğitim için Avrupa'ya giden yedi Rus Ermeni'si tarafından kuruldu, bunların aileleri genellikle zengindi. Hiçbirisi Türk idaresi altında yaşamamıştı, fakat Türkiye'de yaşayan Ermenilerin hayat şartlarıyla yakından ilgileniyorlardı. 1886 yılında Avatis Nazarbekyan ve arkadaşları Hınçak İhtilal Cemiyetinin programını hazırladılar. Buna göre, 1- Dünyanın birçok bölgesinde azınlıklar çoğunluklara hükmetmektedirler. Gerçek ve tam özgürlüğü elde edebilmek için insani ve sosyalist prensiplere dayalı bir düzen kurulmalıdır. Bu düzen ancak ihtilalle gerçekleşebilir. 2- Partinin ilk hedefi Ermenistan'ın siyasi ve milli bağımsızlığıdır. Asya Türkiye'sindeki Ermenilerin durumu belirsizdir ve Hınçaklar bu arazide yoğunlaşmalıdırlar. Bu bölgede köle olarak yaşayan Ermeniler kurtarılmalıdır. 3- Hınçaklar bu hedeflere ulaşmak için Türkiye Ermenistan'ında propaganda, tahrik, terör metotlarını uygulamalıdır. Halk mevcut düzene karşı harekete geçirilecek, bunun için düzenin kötülüğünden bahsedilecek. Hükümete karşı gösteriler düzenlenecek, vergi ödemek reddedilecek, reform talebinde bulunulacak, Osmanlı Devleti terörizme sevk edilecek¹⁷.

Hınçaklar Türkiye'deki teşkilat ve çalışmaları için merkez olarak İstanbul'u seçtiler, yedi ay içerisinde yedi yüz üye kaydettiler. Ermenileri organize edebilmek için Anadolu'ya Cenova ve İstanbul'dan üyelerini gön-

derdiler. Bunlar Bafra, Merzifon, Amasya, Tokat, Yozgat, Arapkir ve Trabzon bölgelerinde çalışmaya başladılar. Cemiyet gücünü ilk olarak 15 Temmuz 1890'da Kumkapı Gösterisiyle ortaya koydu. Gösterinin amacı, ezilen Ermenileri uyandırmak, Osmanlı Hükümeti ile birlikte çalışan kiliseyi cezalandırmak ve Babıâli'yi Ermeni istekleri konusunda uyar-maktı.

Bu olaylar karşısında Osmanlı Hükümeti bir taraftan olay çıkmaması için yoğun tedbirler alırken, diğer taraftan bütün Ermenileri de incitmek istemiyordu. Üç-beş art niyetli Ermeni'den dolayı Osmanlı Hükümeti'ne hizmet eden ve sadık olan Ermenileri yanlışlıkla dahi olsun cezalandırmamak devletin esas hareket noktası olmuştu. Ermeni komitecileri özellikle İstanbul Ermeni ihtilal cemiyeti üyeleri İstanbul'daki Ermeni halkını hem Osmanlı Hükümeti'ne, hem de Ermeni Patrikhanesi'ne karşı direklere yapıştırdıkları yaftalarla kışkırttılar, buna uymayanların ölümle cezalandırılacağını ilan ettiler. Komiteciler Osmanlı Hükümeti'nde görevli Ermenilere karşı acımasızca davrandılar. Tarihi kayıtlar ve arşivler bu tehdit ve cinayet belgeleri ile doludur. Kumkapı Olaylarında şahitlik yaptığı gerekçesi ile Adliye Dairesinde avukatlık yapan Haçik Efendi, Ermeni Gizli Cemiyeti tarafından öldürülmüştü. Bu cinayet Adliye Müsteşarı Vahan Efendi, Agop ve Artin Paşalarda çok derin bir üzüntü ve dehşete neden oldu. Hatta Patrikhane'de çalışan memurlar görevlerine gidemediği için burada işler adeta tatil edilmiş gibi idi.¹⁸

5 Ocak 1893'de Merzifon'da başlayan olayı Amerikan Anadolu Kolejinin hocaları Tomayan ve Kayayan örgütlemişlerdi. Bu olaylardan sonra yargılanan hocaların suçları sabit olmasına rağmen Avrupa devletlerinin ve ABD'nin baskıları sonunda serbest bırakılmaları Anadolu'da olay çıkartmak konusunda Ermeni komitecilerini daha da cesaretlendirecekti. Ermeni komitecilerinden suçlu

(17) Nalbandian, The Armenian Revolutionary Movement, s. 108-109.

(18) BOA. Y.PRK. AZJ. 17/101.

olanlarının serbest bırakılmaları bundan sonra bir adet haline geldi. Bu olayları 1894 Sason Olayları takip etti. Bu olaylar sonunda yüzlerce kitap broşür ve makale Avrupa ve Amerika'da basılarak dağıtıldı. Bu yayınlarda olaylar, Ermenilerin katledildiği şeklinde yer aldı. İngiltere, Fransa ve Rusya 11 Mayıs 1895'de Sultan Abdülhamid'e bir Ermeni Programı sundular. Sultan Abdülhamid baskılardan dolayı 17 Ekim 1895'te bu reform programını imzaladı. Hınçak Partisinin yayın organı Hınçak Gazetesi bunun üzerine şu yazıyı yayınlıyordu: "*Ermeni balkının sesini ve baklarını duyurmayı başardık, bu cemiyetimizin mücadelesinin bir zaferidir*"¹⁹.

Bu faaliyetlerde İngiliz ve Rus ajan ve konsoloslarının çalışmaları da etkili oluyordu. İngiliz Başbakanı Gladstone, Amerika'da James Bryce ve Yunanistan idarecileri Hınçakları kışkırtarak, "*Ermeniler imtiyazlar istiyorlarsa böyle olamaz, onlar bir büyük olay çıkarmalıdır, bazıları asılmalı, bazıları kesilmeli, İslamlarla tutuşmalı ki biz de o vakit işine girip bunların muratlarını yerine getirmeye çalışalım*"²⁰ diyorlardı. Aslında bu durum Ermenilerin ve onların destekleyicileri büyük devletlerin çaresizliklerinin de bir göstergesi idi. Çünkü onların kurmayı düşündükleri Ermenistan, Bulgaristan ve Yunanistan gibi tabii hudutlarla çevrili, birleşik bir halk kütlesiyle tarif edilmiş ve sınırlandırılmış bir vatan değildi. Ermeniler vatan olarak tarif ettikleri Doğu Anadolu'da nüfusun ancak % 13'ünü oluşturmaktaydılar, hatta tüm dünyada yaşayan Ermeniler Doğu Anadolu Bölgesine yerleştirilse bile Ermenilerin Doğu Anadolu'da nüfus yoğunluğuna sahip olmaları mümkün değildi²¹. Bu sebepten dolayı karışıklıklar çıkarılmalı ve bu karışık ortamda Ermenistan'ın kurulması gerçekleştirilmeli idi. Nitekim 1876 yılında Ermeni sorununa dikkat çekmek üzere İstanbul'daki büyükelçileri ziyaret eden İstanbul Ermeni Patriği Nerses, İngiliz sefiri ile yaptığı görüşmede, "*Avrupalı devletlerin sempatisini çekmek için isyan zaruri ise, böyle bir hareketi başlatmakta zorluk bulunmadığını*" belirtmişti²².

Ermeniler amaçlarına ulaşmak için teşkilatlanmada Bulgarların uyguladıkları planı takip etmeye başlamışlardı. Rus parası ve ajanları, Bulgar savaşıdan on yedi-on sekiz yıl öncesinden girmeye başlamıştı. 1880'den itibaren de Van Ermenileri arasında Rus ajanları bol bol para harcayarak çalışıyorlardı.²³ Bu arada Kafkasya Ermenileri Rusların teşvikleriyle Anadolu Ermenileriyle ilgileniyorlardı. Rus Konsolosu Doğu Anadolu'nun bütün şehirlerini dolaşarak Ermenileri milliyetçilik konusunda kışkırttı. Erzurum ve Van Ermenilerini dışarıdan gelen "L'Armenia" ve "Haisdan" gazeteleri tahrik ediyordu²⁴.

1894-1896 olayları sadece İstanbul, Sason ve Van çevresinde değil Doğu Anadolu'nun birçok yerleşim yerinde de meydana gelmişti. Olayların çıktığı yerlerden birisi de Şarki Karahisar idi. Burada Ermeniler önemsiz olayları bahane ederek kargaşa çıkarmışlar, kilise ve mezarlıklarda toplanmışlar, Sivas'tan gelen Savcı Muavini Necip Efendi'yi dağa kaldırıp öldürmüşler, tahrirat kâtibiyle iki neferi ağır yaralamışlar ve neferlerden birini öldürmüşlerdi. Yapılan incelemeler sonunda, olayların komitecilerin tahrikleri sonucu çıktığı anlaşılmıştı²⁵. 1895 yılının Ekim ayında da Şarki Karahisar'da Ermeniler silah kullanarak ihtilale teşebbüs etmişler, karşılığında güvenlik güçlerini görünce kilise, okul ve evlerine kapanarak oralardan ateşe başlamışlar, olaylar sonunda 2.000 Ermeni, 1.000 Müslüman hayatını kaybetmiş, olaylar güçlkle yatıştırılabilmmişti²⁶.

Hınçaklardan sonra Anadolu'da ihtilal fikrini yayan ikinci önemli örgüt Taşnaklar

- (19) Nalbandian, The Armenian Revolutionary Movement, s.118-126.
- (20) Ankara Valisi Abidin Paşa'dan Mabeyne 30 Ocak 1893 tarihli yazı, Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 118.
- (21) Mim Kemal Öke, Ermeni Meselesi (1914-1923), İstanbul, 1986, s. 116.
- (22) Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Ankara, 1985, s. 83-84.
- (23) 1908 yılında bile Rusya bu faaliyetlerine devam ediyordu. Bitlis'teki Rusya konsolos vekilinin tercümanı ile beraber sefârethânen gönderilen yedi yüz küsur lirayı Ermeni ahâlîye dağıtmak üzere civar Ermeni köylerine gitmişti. BOA. BEO. 3365/252317
- (24) Van'da Vice Konsül Devey'den İranbzon Konsülü Chermiside'e 14 Mayıs 1889 tarihli rapor. Anita L.P. Burdett, Armenia- Political and Ethnic Boundries (1878-1948), London, 1998, s. 144-145.
- (25) Mutasarrıf Mustafa Beyden Mabeyn Başkâtibine 11 Eylül 1895. B.O.A, Y.Mtv.128/65.
- (26) Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, cilt 36, İstanbul, 1992, Belge no: 178.

oldu. 1890 yılında Tiflis'te kurulan Taşnak-sütyun kendisine metot olarak terörü seçmişti. “*Bir düzine silah sevk edecek çete, bir düzine programdan daha etkilidir*” şeklinde düşünen Taşnak Komitesinin kuruluşundan üç yıl sonrasına kadar belirli bir programı olmamıştır. Komitenin ilk amacı, merkezi Van'da bulunan Armenegyanlar Cemiyeti ve Hınçak Cemiyeti'ni birleştirmek, Rusya'dan Türkiye'ye geçen çetelere yardım etmek, savunma teşkilatı kurmak, taraftar toplayarak isyan, ihtilal çıkarmak ve Ermenistan'ın bağımsızlığını sağlamak, Ermenileri silahlandırmaktır. Taşnak Cemiyeti parolası şu şekilde oluşturulmuştu: “*Türk'ü, Kürt'ü, sözünden dönenleri, bafiyeye ve hainleri her yerde ve her türlü şartlar altında vur, öldür, intikam al*”²⁷.

Aslında Ermeni hadiselerini çıkaran ve bir bakıma bu cemiyetlerin kararlarını uygulayan daha önemli bir oluşum vardı: Fedailer. Ermeni halkının belleğinde ihtilal hareketi fedailerin hareketiyle özdeşleşmiştir. İster Kafkasyalı, ister Osmanlı, ister aydın ya da papaz, ister köylü olsun fedai, yaşamını eylemleri ve ölümüyle uyandırdığı halkına adayın silahlı bir çete idi. Fedailiğin temeli Ermeni köy eşkıyalığına dayanıyordu. 10 ile 15 silahlıdan oluşan seyyar çetelerin ilk hedefi Ermeni köylülerini silahlandırmaktı²⁸. Ermenilerin bugün en çok yâd ettikleri çete başları Serop, Antranik, Dro, Hamazsp v.b. isimlerdir.

Ermeni çeteleri Rus sınırından ya da İran sınırından Osmanlı topraklarına giriyorlardı. Ruslar bunlara silah yardımı yapıyordu. Kafkas sınırından Doğu Anadolu'ya silah kaçırarak Ermeni köylüsünü silahlandırıyorlardı. Ermenilerin silahlanma faaliyetleri 1880 yılında başlamıştı. Ülke dışından silah elde etme, militan Ermeni çevrelerinin silahlanma istekleri ve hükümetlerinin Ermeni sınırlarını garanti etmelerini istedikleri yabancı askeri konsoloslara bağlanan umutların bir parçası idi. Birçok Avrupa şehirlerindeki Ermeni komiteleri ya da bazen bir takım sempatanları ya silahları sağlıyor ya da onların satın alınma-

sı için gerekli parayı buluyorlardı. Bu silahlar daha sonra çeşitli yollardan Türkiye'ye sokuluyordu. Silahlar çoğunlukla yabancı teknelerle taşınıyor, Hıristiyan yolcular bunların geçirilmesinde yardımcı oluyorlardı. Bazen silahların satın alınması için gerekli paranın farklı bölgelerinden geliyordu. Rusya sınırı içerisinde bulunan Eçmiyadzin Ermeni Kilisesi silahların satın alınması ve Türkiye sınırının geçirilmesi konusunda para tedarikinde önemli bir rolü üstlenmişti. Bazen de Amerika'dan Ermeni ajanları bir Avrupa başkentine örneğin Atina'ya geliyor, silah alımı ve transferini sonuçlandırıyorlardı²⁹.

Anadolu'nun hemen hemen bütün şehirlerinde meydana gelen olaylar ABD de dahil olmak üzere batı kamuoyu tarafından Ermenilerin Müslüman Türkler tarafından katli şeklinde duyurulmuş, böylece yüzyıl önce Türklere karşı Avrupa'da başlatılmış olan karalama kampanyası daha da şiddetlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce cereyan eden bu olaylardan ortaya çıkan sonuç şu idi: Rusya, Katogikos Kırımyan'ın etkisini de kullanarak, bir taraftan kendi sınırlarında ki Ermenilere göz açtırmamaya çalışırken, diğer yandan da Osmanlı Ermenilerini el altında sürekli kışkırtıyordu³⁰. Bu şekilde hem Osmanlı Devletinin zayıflamasını hem de Ermenilerin düşündükleri muhtar idarenin İngilizlerin değil ancak kendi himayelerinde olabileceği imajını vermeye çalışıyorlardı. İngiltere Başbakanı Gladstone, Ermenilerin dini ve insani açıdan himaye etme maskesi altında politik nüfusunu artırmayı hedefliyordu³¹. Ermeniler güya demokratik rejimlerin cari olduğu memleketlerdeki serbest basın ve dini teşekküller yoluyla, özellikle bu devletlerin ve genelde tüm Hıristiyan aleminin dini ve insani hisle-

(27) Mehmet Hocaoğlu, Arşiv Vesikalarıyla Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul, 1976, s.163-164.

(28) Anahide Terminassian, Nationalism and Socialism in the Armenian Revolutionary Movement, Cambridge, 1984, s.19.

(29) Türkkaya Ataöv, “Ermeni Terörizminde Silah Sağlanması: Osmanlı Belgelerine Dayalı Gerçekler”, Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçaklığı (17-18 Nisan 1984), Ankara, 1984, ss. 163-168.

(30) Osmanlı Belgelerinde Ermeniler. c. 16, İstanbul, 1989, Belge no: 1, 34, 73, 76.

(31) Osmanlı Belgelerinde Ermeniler. c.16, Belge no: 35.

rini galeyana getirerek hükümetleri üzerinde oluşturacağı etkilerle müdahaleyi sağlamayı umuyorlardı. Başarısızlıklar, komitecileri çok aşırı hareketlere sevk ederken Ermeni toplumu içindeki anlaşmazlıkları daha da gün yüzüne çıkarıyordu. Osmanlı Devleti bir yandan eldeki imkânlarla Ermeni olaylarını büütmeden ortadan kaldırmaya çalışırken, bir yandan da bitip tükenmek bilmeyen iftira ve yalan kampanyasına cevap vermeye çalışıyordu. Ayrıca Osmanlı Hariciyesi bu gibi hareketlere, dost! İngiltere’de imkan verilmemesi için sürekli teşebbüslerde bulunmuş, ancak demokratik rejimin sürdüğü memleketlerde ne bu gibi yayın faaliyetlerini ne de kurulan ya da kurulacak derneklerin faaliyetlerini önlemeye imkan olmadığı cevabını almıştı³². 1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Ermenilerin çoğu demokratik seçim sistemi içinde haklarını aramaya yöneldiler. Ancak, komiteciler ve Avrupa’da Ermeni katliamı söyleminden geçinen Ermeni komiteleri ve liderleri anayasal dönüşüm sürecine katkı sağlamadıkları gibi ellerinden geldiği kadar bu süreci baltaladılar, Avrupa basınında meşrutiyeti ve Jön Türkleri karalayan yazılar yayınladılar. Türk düşmanı komiteler ve onların destekçileri amaçlarına ulaşmak için farklı yollar izlemeye başlayacaklardı.

XIX. yüzyıl Avrupalısı için doğuda, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan dindaşlarından haber alabilecek hemen hemen tek kaynak günlük, haftalık ya da aylık çıkan gazeteler ve dergiler ile haftalık düzenlenen pazar ayinleri idi. Durum böyle olunca gazetelerin önemi bir kat daha artıyordu. 1890-1918 yılları arasında Ermeni olaylarına paralel olarak Avrupa kamuoyunda da Ermeni sorunu ile ilgili haberler ve editöre yazılan, yayınlanan mektuplarda artışlar görülmektedir. Bu mektuplar, halkı harekete geçirmeye çalışan, Ermeni dostları ve Ermeni Birliklerinin yazdığı mektuplar olarak ön plana çıkmaktadır. İngiliz hükümetinin yayın organı olarak çalışan The Times gazetesinde 1890-1918 yılları arasında yayınlanmış olan editöre mektuplar

kısımında yer alan mektuplardan 90 adedi Ermenilerle ilgilidir. Bu mektuplar Ermeni yardım cemiyeti idarecileri, Ermeni Yurtseverler Derneği başkanı, İngiliz Ermeni Dostluk Derneği yöneticileri gibi İngiltere’de yaşayanlar tarafından gönderilmiştir. Bu mektuplarda 1894-1896 ve 1915-1918 yılları arasında bir yoğunluk görülmekte olup özellikle üzerinde durulan doğu Hıristiyanlarının Türkler tarafında katledilmekte olduğu ve batı dünyası Hıristiyanlarının bunlar hakkında hiçbir şey yapmadığı yönündedir.

1894-1896 yıllarında Anadolu’da meydana gelen olayları Türklerin Ermenileri katli olarak The Times’a taşıyan Hagopyan, Londra’da kurduğu dernek aracılığı ile Haisdan gazetesini de neşrediyordu. Osmanlı hükümeti bu gazetenin yayınları ile ilgili olarak Lord Salisbury’e müracaat ettiğinde şu cevabı alıyordu: “İngiltere anayasası ile diğer kanun maddeleri bu gazetenin kapatılması için bir tedbir almamıza engeldir...”³³

Ermeni propagandası içinde anılar çok önemli bir yer tutmaktadır. Yaşadığı bile şüpheli olan bazı kişilere ait olduğu savunulan birçok anı, Avrupa kamuoyunu yönlendirmek adına 1890-1896 ve 1914-1922 yıllarını içine alacak şekilde yayınlanmıştır. Son yıllarda yayınlanmış olan ve görgü tanıklarının anlattıklarına dayanan birçok çalışma arasında etnolog, folklorcu Verjune Svazlian’ın yaptıkları ön plana çıkmaktadır. Svazlian, 1955’ten itibaren, Batı Ermenistan’dan, Kilikya’dan ve Anadolu’dan güya zorla sürgüne gönderilip daha sonra Ermenistan’a dönenler tarafından aktarılmış çeşitli lehçelerdeki folklor kalıntılarını yazıya dökmeye başladı. Aynı zamanda da sözde Ermeni Soykırımından kurtulan görgü tanıklarının anılarını ve onların söylediği tarihsel nitelikli şarkıları kaleme aldı.

Türkçeye çevrilen ve 2005 yılında yayınlanan “Ermeni Soykırımı ve Toplumsal Hafıza” isimli kitabında Svazlian, şöyle diyor:

(32) Osmanlı Belgelerinde Ermeniler. c.16, Belge no: 45, 48, 54.

(33) BOA. HR. SYS. 1904/25-16.

“...Israrlı teşviklerimiz karşısında konuşmayı kabul ederek duygusal bir patlamayla acı geçmişlerini tekrar yaşayıp gözyaşlarına karışan bıçkırıklarla, küllenmiş, yürek sızlatan anılarını anlatmaya başladılar; Jön Türklere bağlı zaptiyelerin kendilerini gelişmiş ve zengin memleketlerinden nasıl zorla sürgüne gönderdiklerini ve kendi ebeveynlerini ve yakınlarını kendi gözlerinin önünde insanlık dışı bir biçimde nasıl parça parça ettiklerini, annelerinin, kız kardeşlerinin ve ablalarının namusunu lekelediklerini, yeni doğmuş bebekleri taşlarla ezdiklerini anlattılar...”³⁴

Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul’da ABD Büyükelçisi Morgenthau’nun anıları, yine bu savaş sırasında İngiltere tarafından inşa edilen Mavi Kitap, bu kaynaklara dayanılarak yazılan kitaplar büyük Avrupa devletlerinin doğu politikalarının bir parçasıydı. Örneğin 1947 yılında ABD’de Boston’da yayınlanan “Yüzbaşı Sarkis Torosyan Çanakkale’den Filistin’e” isimli çalışma 2012 yılında Türkçe yayınlanmış ve bunun üzerine birçok tartışma olmuştur. Osmanlı Devleti’nde görevli bir subayın başından geçen hadiseler hatıradaki kurmaca ile birleşiyor ve savaş Ermenilerin Türkler tarafından katli şeklinde geliyor. Oysa Tarihçi Y. Hakan Erdem’in yayınladığı “Gerçek ile Kurmaca Arasında Torosyan’ın Acayip Hikâyesi” isimli araştırması, Torosyan’ın anlattıklarının kurgu olduğunu ortaya koydu. Daha kısa bir süre önce yaşadığımız bu gelişmeler Avrupa’da soykırım propagandasının geçen yüzyıl nasıl yürütüldüğünü ve Türkiye’nin bunlara kayıtsız kaldığını göstermesi açısından önemlidir. 1947’de ABD’de yazılan kitap Türkçeye çevrilemese 1915 yılına ait bu kitapta batılılara anlatılan yalanlar, iftiralar ve kurgular doğru olarak kabule devam edecek. Avrupa ve ABD’de bu şekilde yayınlanmış binlerce anı ve araştırma tarafsız araştırmacıların incelemesini bekliyor.

Bugün olduğu gibi Ermeniler ve Ermenistan Birinci Dünya Savaşı’nda da büyük

güçlerin ayakları altında ezilmişlerdi. Hayg’ın destanında olduğu gibi...

Bütün bu çalışmalar ve propagandalar sonunda Türklerden istenen şey, yapılan ve kesin delillerle ispatlanan soykırımın bir an önce kabul edilmesi ve tarihle yüzleşmesidir. Tarihi inşa için kullanılan malzemelerin çok sağlam olmamasına rağmen insanları aldatmaya yönelik bu yaklaşımların bilimsellik ve tarafsızlıkla hiçbir ilgisi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkler hiç yapmadıkları bir şeyle suçlanmakta ve yapmadıkları bir şeyi kabule zorlanmaktadırlar. Türkler, tarafsız ve özgür kamuoyuna ve bilimsel anlayışa sahip olduklarını her defasında ifade eden Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri kamuoyundan, tarihi bir bilim olarak yeniden ele alınmasını ve onların kendi tarihleri ile yüzleşmelerini, daha doğrusu gerçek tarihle yüzleşmelerini istemektedirler.

2013 Martı’nda göreve başlayan Papa Francis dahi olayın bir parçası olarak 1915 olaylarını “XX. yüzyılın ilk soykırımı” olarak nitelendirdi. Papa, 1915 olaylarının 100. yıldönümünü anmak üzere Ermenistan’ın başkenti Erivan’a bir ziyaret düzenlemek istediğini de belirtti. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bu açıklamayı eleştirerek; geçmişteki bir olaya ilişkin Papa’nın tek taraflı yorumlarından dolayı hayal kırıklığı yaşandığı, Papalık rütbesinden, üstlendiği ruhani makamın sorumluluğu altında tarihten husumet çıkarmak yerine dünya barışına katkıda bulunmasının beklendiği belirtildi.

Papa, 3 Haziran tarihinde kendisini Vatikan’da ziyaret eden üç Ermeni din görevlisiyle yaptığı bir toplantı sırasında da, “20. yüzyılın ilk soykırımı Ermenilere yapıldı” dedi. Papa’nın 1915 olaylarına dair görüşü daha önceden biliniyordu. Papa, 2006 yılında Arjantin’de kardinal olduğu dönemde, Ermenilerin öldürülmesinin Osmanlı Türkiye’sinin en ağır suçu olduğunu belirtmişti. Türkiye

(34) Verjiné Svazlian, Ermeni Soykırımı ve Tarihsel Hafıza, Yerevan, 2004, “Gitutyun” Yayınevi, s.; Verjiné Svazlian, Ermeni Soykırımı ve Toplumsal Hafıza, İstanbul, 2005.

Cumhuriyeti'nin ve ona tabi vatandaşların Ermenilerle ilgili düşünceleri olumludur ve her zaman barışa hazır haldedir. Fakat bu tür açıklamalar ve Ermenilerin Avrupa siyasetine bir Haçlı zihniyeti ile alet edilmesi onları üzmemekte aradaki dostluk köprülerini zayıflatmaktadır. Papa bu açıklamaları ile Hıristiyan aleminin desteğini siyaseten elde etmeyi hedeflerken Türklerle Ermeniler arasındaki dostluğun inşası için kılını kıpırdatmamaktadır. Bu durum Avrupa kiliselerinin, siyasetçilerinin bin yıllık bitmeyen politikası olarak görünmektedir.

En son Türklerle Ermeniler arasında kurulmaya çalışılan dostluk köprüsü ve yüzleşme eylemi, geçimlerini soykırım ticaretinden sağlayan Ermeni komiteleri ve Avrupalı siyasetçiler tarafından yıkıldı. Avrupa'daki Ermenileri, Avrupa Birliği kurumları nezdinde temsil eden Adalet ve Demokrasi Federasyonu, Paris'te Türkler ile Ermeniler arasında oluşturulan FRAT (Türk-Ermeni İşbirliği Örgütü) isimli diyalog girişimini kınadı ve diyalog yolunun 1915 olaylarının Türkiye tarafından soykırım olarak tanınmasından geçtiğini tekrarladı. FRAT'ın kurucuları arasında bulunan ünlü piyanist Hüseyin Sermet ise, Fransa'daki Taşnak Partisi'nin tehditleri sonucu forumda yer alan bazı Ermenilerin istifaları üzerine oluşumun lağvedildiğini açıkladı.³⁵ Bu komitecilere göre, Ermeni davası sadece onların tekellerinde olmalı ve onların görüşü dışındaki bir görüş her kim tarafından savunulursa savunulsun, onun da haddinin bildirilmesi gerekir. Ve kin olmadan yaşayamadıkları için de kini ön planda tutmak istiyorlar. Niyetleri sorunu çözmek değil, sorunu çözümsüz bırakmaktır. Ermeni haklarını savunduğunu iddia eden Adalet ve Demokrasi Federasyonu, Avrupa Birliği nezdinde yaptığı girişimler ile geleceğin Avrupası'nın mevzu-

atlarında, 1915 olaylarının soykırım olarak tanınması ve Türkiye'nin üyeliği sırasında bu konunun gündeme gelmesi için çalışıyor. Federasyon yetkililerine göre soykırım Türkiye tarafından resmen kabullenmeden, diyalog yolunun açılması mümkün değil. Federasyon, Paris'teki oluşumlarda Türk tezlerinin ön plana çıkartılmasını da kınıyor, Türkiye'nin inkâr politikasını sürdürme niyetinin bir göstergesi olarak nitelendiriyor. Federasyon yetkililerinin suçladıkları arasında kendi soydaşları da bulunuyor.

Bu tehditlerin ve çalışmaların 1890 yılında Avrupa'yı Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtan Ermeni komitecilerinden hiçbir farkı olmadığı gibi o günün Avrupa politikacılarının da bugünkülerden hiçbir farkı olmadığı görülmektedir. Siyasallaşmış olan bir iddia karşısında tek çıkar yol, insanlara doğruları korkmadan ve çekinmeden anlatmaktan geçmektedir. Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile her zaman yüz yüzedir ve elleri temizdir. Görünen o ki sorunun gerçek çözüm yolu her yönüyle güçlü bir Türkiye Cumhuriyeti'nden geçmektedir. Türkiye, siyasi ve iktisadi yönden güçlü olduğu oranda bu propagandalar etkisiz hale gelecektir. Ancak hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmayacaktır. Bu yönüyle yüzleşmek ama tarihi gerçeklerle yüzleşmek, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının en önemli hareket noktası olmalıdır. Tarihe olan ilgi arttıkça gerçeklerden uzaklaşmalar da artmaktadır. Ancak okumak ve gerçek bilgiye ulaşmak propagandanın etkisiz hale getirilmesindeki en önemli yoldur. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarihlerinin hiçbir noktası ile yüzleşmekten kaçınmamaktadırlar. Onları kararsız kılan şey, tarihi olayları siyasi hedeflere alet etmiş olan, eden ve edecek olan uluslararası yaklaşımlardır.

(35) <http://www.voanews.com/turkish/index.cfm>.